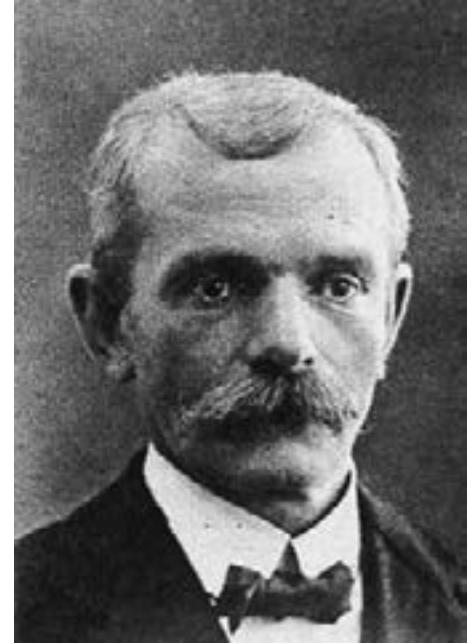

Hendrikus Akkermans

Portret van een sociaal bewogen Dongenaar.

AUTEUR: **FRANS VAN DER MEEL**

Hendrikus (in de volksmond Driekske) Akkermans is geboren te Dongen op 10-2-1864 en daar overleden op 20-5-1937. Hendrikus Akkermans zag het levenslicht in een tijd dat het land in een economisch beroerde toestand verkeerde. Het was de tijd van de vrijhandel en de vrijheid van contract en met een overheid die het niet tot haar taak zag in te grijpen in het economisch verkeer. De zogenoemde 'sociale kwestie' was halverwege de 19de eeuw volop actueel. Het ging daarbij om de slechte woon-, werk- en leefomstandigheden van de arbeiders in een samenleving, waarin de industrie een steeds belangrijker plaats ging innemen. De sociale toestand van de arbeidende klasse was in de 2de helft van de 19de eeuw hard aan verandering toe. De huisvesting was ronduit slecht. De arbeidslonen waren veel te laag en de kinderen moesten meewerken om het inkomen enigszins aan te vullen. De arbeidsduur was onmatig lang. Doorgaans werkte de arbeider 14 uur per dag. Daarnaast deed zich volop gedwongen winkelnering voor en er was een slechte hygiënische verzorging in de bedrijven en daarbuiten. Er waren totaal geen sociale voorzieningen en de arbeiders waren veelal aangewezen op aalmoezen van de leer- en schoenfabrikanten.¹

Drieksek Akkermans

Aan het ouderlijk gezin van Hendrikus Akkermans zijn de maatschappelijke problemen van die tijd zeker niet ongemerkt voorbij gegaan. Drie broers van Driekske zijn al vroeg na de geboorte overleden. Dat was bepaald niet uitzonderlijk. De kindersterfte in de tweede helft van de 19de eeuw en begin van de 20ste eeuw was in Brabant en met name in Dongen hoog. Over de jaren 1902–1918 was het gemiddeld sterftcijfer in Dongen 16,13%, tegen 9,2% in de rest van Nederland.²

Toen Driekske 5 jaar oud was kwam zijn moeder te overlijden. Zijn vader hertrouwde en er werden in het gezin nog 3 kinderen geboren. In 1879 - Driekske was toen 15 jaar - overleed ook zijn 'tweede' moeder.³ Bijna 1½ jaar heeft Driekske gediend in het Nederlandse leger in het toenmalige Nederlands-Indië. Hij is een vrijwillige verbintenis aangegaan voor 6 jaren. Op 17 november 1883 is hij met het stoomschip Prins Hendrik naar Oost-Indië vertrokken. Op 6 april 1896 is hij per stoomschip Prinses Sophia weer in Amsterdam aangekomen.¹⁶

Met behulp van zijn meerderen heeft Driekske gedurende zijn verblijf in Nederlands-Indië veel aan zelfstudie

gedaan en kwam als geschoold man terug in Dongen. Driekske trouwde in 1897 met Johanna Maria Koenen. Zij hebben een doodgeboren kindje gekregen. Het huwelijk is vervolgens kinderloos gebleven.

Al op jonge leeftijd moet bij Driekske het besef zijn ontstaan dat er dringend maatschappelijke veranderingen nodig waren. Vrijwel zijn hele leven heeft hij geijverd voor het verbeteren van de positie van de arbeiders die zoals hij zelf zei "onder de knoet zaten".

R.K. Lederbewerdersbond

Evenals het grootste deel van de arbeiders in Dongen in die tijd, was Driekske zelf ook schoenmaker. De omstandigheden van de werklieden kende hij dan ook als geen ander. Met veel doorzettingsvermogen wist hij stap voor stap werklieden in de schoen- en lederindustrie te mobiliseren en bleef vasthoudend ijveren voor de oprichting van een vereniging van werklieden.

Na veel inspanningen, argwaan (de vakbond werd vaak gezien als socialistische infiltratie) en tegenwerking is het Driekske gelukt in 1903 te komen tot de oprichting van de R.K. Lederbewerdersbond, de eerste

werkliedenvereniging in Dongen.⁴ Dat was al een grote doorbraak en Driekske zette door. Vervolgens was hij ongeveer 10 maanden later oprichter en voorzitter van de R.K. Volksbond Dongen die op 25 maart 1904 gestalte kreeg.

De Volksbond was een soort overkoepelende bond voor de werkliedenverenigingen. Ook kleine zelfstandigen behoorden tot de leden. In het jaar van de oprichting had de R.K. Volksbond al 460 (!) leden.⁵ In zijn hoedanigheid als voorzitter bepleitte Driekske onder meer verkorting van de werkduur voor looiersgezellen.⁶

Bredase Diocesane Volksbond

In zijn ijver voor verbetering van de positie van de arbeidersstand was Driekske eveneens betrokken bij de oprichting van de Bredase Diocesane Volksbond op 29-05-1904. Tijdens de eerste centrale bestuursvergadering op 17 juli 1904 werd hij meteen benoemd tot penningmeester.

Tijdens de 2de Bredase Katholieken- dag te Roosendaal in augustus 1904 was Driekske als voorzitter van de R.K. Volksbond te Dongen een van de sprekers. Met verwijzing naar de Encycliek "Rerum Novarum" van Paus Leo XIII, die arbeiders aan-

Foto van toespraak Driekske massabijeenkomst (foto Berk)

spoorde zich te organiseren, hield hij daar een gloedvol betoog over de economisch zwakke toestand van de werkman en de noodzaak van werkliedenverenigingen. In die tijd was dat voor iemand uit de arbeidersklasse baanbrekend. De door hem ingediende conclusie die door de vergadering werd aangenomen luidde als volgt: "dat de werkliedenbonden de oprichting van vakverenigingen op de grondslag der Encycliek Rerum Novarum met kracht ter hand nemen, alle ambachtslieden aansluiten en de patroons deze zoveel mogelijk steunen." ⁷

President R.K. Gildenbond Dongen

De R.K. Diocesane Volksbond in het bisdom Breda werd opgericht op 29-05-1904.

Onder de R.K. georganiseerde arbeiders ontstond de drang naar een zuivere arbeidersorganisatie, geen Volksbond maar een R.K. Werkliedenvereniging. Gaandeweg werden er steeds meer echte vakverenigingen opgericht en ontstond een Bureau voor R.K. Vakorganisatie. Dit had tot gevolg dat de Volksbond werd omgevormd tot Gildenbond. Op 29-05-1914 - precies 10 jaar na

oprichting van de R.K. Diocesane Volksbond - werd de R.K. Diocesane Werkliedenvereniging opgericht, ook Gildenbond genoemd. In navolging hiervan werd ook de R.K. Volksbond Dongen omgevormd tot R.K. Gildenbond. Driekske Akkermans was hiervan de oprichter en eerste voorzitter. ⁸

Al spoedig na de oprichting van de R.K. Diocesane Werkliedenvereniging bleek bij meerdere plaatselijke Gildenbonden ontevredenheid over het functioneren van de diocesane vereniging. Bergen op Zoom, Rijen, Terheijden, Zundert en Dongen stapten begin 1915 uit het Diocesaan verband. ⁹

In de vergadering van vakverenigingen betoogde Driekse Akkermans dat men niets van het werk van de Diocesane Vereniging had gezien en daarom - mede in verband met een besparing van de uitgaven - besloten had tot afscheiding.

Katholieke Illustratie

In de editie van 30-10-1915 wordt Hendrikus Akkermans vermeld als stichter van de 1^e sociale vereniging in Dongen. "Een vakbonder in hart en nieren" zo wordt hij genoemd.

Tijdens de viering van het 25-jarig bestaan op 4-2-1935 van de R.K. Fabrieksarbeidersbond St. Willibrordus wordt de heer Akkermans apart gehuldigd als eerste oprichter van de bond. Een daverend applaus en een luid "Lang zal hij leven" klinken dan op. Ook zelfs nog bij de viering van het 50-jarig bestaan van Werknemersverbond St. Willibrordus in oktober 1959 (!) werd de heer Akkermans als oprichter van de vereniging vol lof herdacht.

Broodkwestie / R.K. Coöperatieve Bakkerij en verbruiksvereniging

Bij de zgn. broodkwestie die in 1904 en de jaren daarna in Dongen volop speelde is Driekske Akkermans intensief betrokken als voorzitter van de Volksbond. ¹⁹

Bij de broodkwestie ging het met name over het geschil over de kwaliteit en het gewicht en het te duur geleverde brood en de onafhankelijkheid van de bakkers.

Jarenlang zijn er vanuit De Volksbond diverse pogingen ondernomen de broodprijzen naar een acceptabel niveau te krijgen. Tot resultaat hebben die inspanningen echter niet geleid. Van de zijde van de bakkers

was nauwelijks medewerking te krijgen. Ook de invoering van rabatzegels voor korting bij contante betaling van brood en kruidenierswaren is mislukt, waarna de Volksbond besloot het brood voorlopig te betrekken van de R.K. Coöperatie te Breda(!).

Dit bracht nogal wat teweeg in Dongen. De bakkers waren woedend. Hierop hadden ze zeker niet gerekend. In plaats van proberen tot een oplossing te komen ging men plagen en dreigen. Een van de bestuursleden van de Volksbond - een postbode - krijgt naar de uiterste hoeken van de gemeente plotseling massa's prentbriefkaarten te bezorgen. Postpakketten worden tot het maximum gewicht met stenen gevuld en vervolgens door de geadresseerden geweigerd zodat de bezorger tweemaal de vracht heeft te sjouwen.

De patroon van een ander bestuurslid - een molenaarsknecht - wordt bedreigd dat er niets meer te malen wordt gegeven als de knecht niet wordt ontslagen. Daar tegenin dreigen de looiers dat als de knecht ontslagen wordt de molenaar niets meer van hen te malen krijgt. Al met al volop commotie in Dongen.

Foto van de coöperatieve bakkerij Help Uzelf in de Nieuwstraat (omstreeks 1925)

Uit een uitgebreid onderzoek van de Volksbond bij 21 bakkers in Dongen bleek dat de werklieden in Dongen gemiddeld 22% meer voor het brood betaalden dan in de vergeleken gemeente Goirle.¹⁸

Uiteindelijk besloot de Volksbond het heft in eigen hand te nemen en te komen tot de oprichting van de **R.K. Coöperatieve Bakkerij en verbruiksvereniging "Help u zelf"** te Dongen.

De oprichtingsakte van 12 oktober 1910 werd gepubliceerd in de Nederlandsche Staatscourant van woensdag 11 januari 1911.

Gedwongen winkelnering

Driekske Akkermans trok ook fel van leer tegen de gedwongen winkelnering. De arbeiders moesten een deel van het loon besteden in de winkel van de patroon. De prijzen waren daar over het algemeen rond de 13,5 % duurder dan bij de vrije winkels. Al in 1905 werd in de vergadering van de Volksbond een motie aangenomen tegen de verplichte winkelnering.⁹ Door de Wet op het Arbeidscontract van 1907 was de gedwongen winkelnering inmiddels ongeoorloofd geworden.

In 1911 verscheen een rapport van de **Directie van de Arbeid te 's-Gravenhage** over de "Gedwongen winkelnering in de Noord-Brabantse Schoenindustrie". Daarin wordt vermeld dat in Dongen nog volop sprake is van de gedwongen winkelnering. Ook de gemeentelijke jaarverslagen van Dongen over 1900 t/m 1915 geven dat aan.¹⁷

Na jarenlang actievoeren werd in juni 1912 door de Gildenbond Dongen opnieuw een protestvergadering gehouden tegen deze handelwijze.¹⁰ Zeven jaar na de motie van de Volksbond bleven de misstanden zich nog altijd voordoen. Bij een 14-tal schoenfabrikanten werd nog op indirecte wijze gedwongen winkelnering uitgeoefend. Tijdens genoemde vergadering wordt in een duidelijke motie de afkeuring uitgesproken over de weigering van de fabrikanten aan de patroons-winkels een einde te maken. De fabrikanten worden in de motie verantwoordelijk gesteld voor de nadelige gevolgen voor de arbeiders en de verslechterde verhouding tussen de arbeiders en de patroons. Een andere vorm van gedwongen winkelnering is te lezen in het tijdschrift 'De Toekomst, Sociaal Week-

blad Zeeland-West Brabant' van 16-12-1911:

"Te Dongen treden bakkers niet zelden op als geldschieters voor de aankoop van een huisje met een stukje grond. Dit voorschieten geschiedt tegen een tamelijk hoge rente maar de huiseigenaar verplicht zich nu bij de geldschietter-broodbakker ook zijn brood te kopen. Slimmer kan het haast niet. Ook het verkopen van el-lewaren (stoffen en goederen die per el verkocht worden) komt veelvuldig voor, soms met winsten van 20% (!).

Kamer van Arbeid

Bij Koninklijk Besluit (K.B.) van 20 mei 1901 werd voor de gemeenten Dongen, 's Gravenmoer, Oosterhout en Gilze en Rijen de Kamer van Arbeid opgericht. Hierin waren vertegenwoordigd het leerlooiersbedrijf en het bedrijf voor het vervaardigen van schoenen. De zetel was gevestigd in Dongen met als naam "Kamer van Arbeid voor de lederindustrie te Dongen".

Het doel was de belangen van patroons en werklieden in onderlinge samenwerking te bevorderen. In de Kamer zouden 10 leden zitting hebben die door middel van verkiezingen

moesten worden ingevuld. In mei 1902 werden de eerste verkiezingen gehouden waarbij ook Driekske werd gekozen als lid-werkliden. Na meerdere verkiezingen en herstemmingen konden echter niet alle beschikbare plaatsen worden ingevuld. Het bleek kortom niet mogelijk tot een goede samenstelling te komen van de Kamer van Arbeid. In de gemeenten Oosterhout, 's Gravenmoer en Gilze-Rijen was de animo voor de Kamer van Arbeid gering. Ook bij de leden-patroons bestond onvoldoende bereidheid tot samenwerking. Aan de Minister van Binnenlandse Zaken is toen verzocht de Kamer van Arbeid voor de Lederindustrie op te heffen.

20

Bij K.B. van 8 december 1902 is de op 20 mei 1901 opgerichte Kamer van Arbeid voor de lederindustrie weer opgeheven: "Overwegende dat een behoorlijke samenstelling van de Kamer van Arbeid niet mogelijk is gebleken."

Ruim 3 maanden later werd - nu alleen voor Dongen - bij K.B. van 31 maart 1903 wel een Kamer van Arbeid opgericht voor het schoenmakersbedrijf. Hendrikus Akkermans

Foto van eerste woningwetwoningen in de toenmalige Kanaalweg (de huidige Wilhelminastraat)

werd opnieuw gekozen tot lid. De heer Travaglino - namens de patroons - en de heer Akkermans - namens de werkliden - zijn beiden tot voorzitter gekozen.

De kwestie Dongen; Een stukje klassenstrijd

Kwestie met C. van Baal, wethouder in Dongen. (opkomen tegen de heersende klasse) Bij het raadsvoorstel tot instelling van een tijdelijk gemeentelijk werkloosheidsfonds besloot de gemeenteraad met 1 stem meerderheid de oprichting van het fonds te weigeren. Die ene doorslaggevende stem was van wethouder C. van Baal, die kort daarop periodiek moest aftreden. Van deze gelegenheid hebben de Dongense arbeiders bij de verkiezing van 8 juli 1915 gebruik gemaakt door de heer Van Baal niet meer te kiezen. Daardoor had deze geen absolute meerderheid meer en kon hij als gevolg ook geen wethouder meer worden. De voorzitter van de Dongense Gildenbond Driekske Akkermans – ook lid van de gemeenteraad - had hiertoe het initiatief genomen. Hij werd vervolgens beschuldigd indirect misbruik te hebben gemaakt van de Gildenbond voor politieke doeleinden. Het liep uit op een fundamenteel geschil over de vrije uitoefening van het kiesrecht.

De heer C.J. Bressers, leerlooier te Dongen heeft zich fel gekeerd tegen het feit dat de arbeiders de Gildenbond hebben gebruikt bij de gemeenteraadsverkiezing. De kwestie is toen zo hoog opgelopen dat zwaar geschut werd ingezet met een scheidsgerecht bestaande uit de heren Mr. P. Aalberse (de latere minister), W. Passtoors (vakbondsbestuurder en politicus R.K. Kiesverenigingen) en de Eerw. Heer J. Verheggen (pastoor te Kerkrade).

De uitspraak van het scheidsgerecht komt erop neer dat de Dongensche Gildenbond bij de laatste gemeenteraadsverkiezing is misbruikt, zij het op bedekte wijze. Dat echter het bestuur geen schuld treft maar wel de Voorzitter van de Gildenbond.¹⁵

In de regionale en landelijke bladen zijn meerdere artikelen en commentaren verschenen over wat werd genoemd "De kwestie Dongen; Een stukje klassenstrijd".

Het gevolg Voor Driekske Akkermans was dat hij werd gedwongen terug te treden uit het bestuur van de Dongense arbeidersvereniging.

Foto van gemeenteraad en enkele echtgenotes in de raadszaal van het gemeentehuis ter gelegenheid van de installatie van burgemeester Wouters (vijfde van links op de voorste rij Driekske Akkermans)

R.K. Woningbouwvereniging "De Goede Woning"

Hoezeer de Gildenbond actief betrokken was bij de maatschappelijke problemen uit die tijd, blijkt uit de initiatieven die de Gildenbond nam tot de oprichting van een woningbouwvereniging voor de bouw van woningen voor de arbeiders.

Een speciaal daartoe ingestelde "Commissie Woningbouwvereniging" samengesteld uit patroons en werklieden heeft de totstandkoming voorbereid. Op 3 juni 1914 werd de oprichtingsvergadering gehouden van de R.K. Woningbouwvereniging "De Goede Woning". Al spoedig daarna werden de eerste werkmanswoningen in de Wilhelminastraat in Dongen gebouwd.

Als Gildenbondvoorzitter heeft Driekske Akkermans hierin een belangrijk aandeel gehad.

Lid van de gemeenteraad

Ook via de politiek probeerde Driekske zijn idealen te verwezenlijken. Dankzij zijn ijver voor "de gewone man" deed hij als eerste arbeider in 1911 zijn intrede in de gemeenteraad van Dongen. Bij de herstemming op 13-7-1911 kreeg hij

387 stemmen. Meer dan 25 jaar is Driekske raadslid geweest. In die periode was hij aldoor in de weer met initiatieven voor de verbetering van de positie van de arbeidende klasse. Zo deed hij onder meer voorstellen tot het verhogen van het loon van de gemeentewerklieden en veldwachters, wegens duurte van de levensmiddelen. In de raadsvergadering van november 1914 hield Driekske een uitvoerig betoog voor de instelling van een tijdelijk gemeentelijk werkloosheidsfonds. Het voorstel werd door de raad afgewezen maar Driekske gaf aan dat hij het er niet bij zou laten zitten.¹² Zie kader.

Enige van de veelheid van voorstellen tijdens zijn raadsperiode:

- Voorstander van de radiodistributie omdat het een mooie gelegenheid was voor de arbeiders om goedkoop aan een radio te komen. (1920)
- In jan 1921 is Driekske voor de instelling van een wachtgeldregeling voor werklozen. De gemeenteraad stemt voor.
- Raadsnotulen: 15-12-1931: Voorstel H. Akkermans tot het verstrekken van een brandstoffentoeslag aan de arbeiders bij de werkverschaffing. Burgemeester en wethouders zijn hiertoe niet bereid en de heer Akkermans noemt dat besluit asociaal.
- Als oudste raadslid is H. Akkermans namens de gemeenteraad een van de sprekers bij de inhuldiging van burgemeester Wouters in juli 1931.

In augustus 1936 wordt Driekske gehuldigd wegens zijn 25-jarig (1911-1936) raadslidmaatschap. Na de feestelijke huldiging in de gemeenteraad wordt aan hem op het Geerplein een muzikale hulde gebracht door Harmonie Aurora. Ter ere van hem is een grote mensenmenigte op de been, waaronder de burgemeester en gemeentesecretaris, ambtenaren, de veldwachter. Naast de vele telegrammen, kaarten en bloemstukken wordt hem als stoffelijke blijk van waardering een cadeau aan geboden. Dit bestaat uit een divan met kleed waarvoor onder de bevolking geld is opgehaald. Ook de Nieuwe Schiedamse Courant maakt melding van het 25-jarig raadslidmaatschap van H. Akkermans, waaruit blijkt dat zijn bekendheid de plaatselijke grens overschreed.¹⁴

Lang heeft Driekske niet van zijn nieuwe divan kunnen genieten. Nog geen jaar later is hij overleden.

De voorzitter van de raad herdenkt hem tijdens de raadsvergadering van 30 juni 1937 met de volgende woorden: "De heer Akkermans heeft meer dan 25 jaar naar beste vermogen de gemeentebelangen gediend. Hij is in het harnas gestorven. Tot het laatst heeft hij zich van de gemeentezaken op de hoogte gehouden. Hij kan tot voorbeeld strekken voor allen die hem overleven."

Akkermansstraat

In 1966 is besloten Driekske Akkermans te eren door een straat naar hem te vernoemen.

Het zou mooi zijn een extra vermelding op het straatnaambord te plaatsen met de tekst:

Grondlegger R.K. Arbeidersbeweging Dongen.

Noten:

- 1 Versluis W.G., Van Klei en Zand.
- 2 Archief Waalwijk Gezondheidscommissie nr. 109/18.
- 3 Regionaal Archief Tilburg (RAT). Akten burgerlijke stand gemeente Dongen 1860-1930.
- 4 Delpher; Dagblad van Noord-Brabant, 5 mei 1903.
- 5 Delpher; Dagblad De Grondwet van 29 augustus 1904.
- 6 Delpher; De grondwet van 26 oktober 1905. Verkorting werkduur looiersgezellen.
- 7 Delpher; Nieuwe Tilburgsche Courant, 9 juli 1904.
- 8 De jonge werkman, 15-08-1934. Van Diocesane Volksbond naar R.K. Werkliedenvereniging.
- 9 Delpher; Het Katholieke Volk, 13-8-1915.
- 10 Delpher; Dagblad Het Centrum, 17 juni 1912. gedwongen winkelnering
Ook Gedwongen winkelnering in de N-B-schoenindustrie, Directie van de Arbeid, 's-Gravenhage, 1911.
- 12 Regionaal Archief Tilburg (RAT). Notulen gemeenteraad d.d. november 1914
- 13 Delpher; De Maasbode, 1 maart 1915.
- 14 Regionaal Archief Tilburg (RAT). Notulen gemeenteraad september 1932 en Delpher;
Dagblad van Noord-Brabant, 3 september 1936.
- 15 Delpher; Het Katholieke Volk, 11 februari 1916.
- 16 Regionaal Archief Tilburg (RAT). Militieregister gemeente Dongen, Archiefnr. 2274.
Archief Ministerie Van Oorlog Stamboeken 1813-1924, nr. 1612 90343-90984
Weekblad van Dongen, januari 1979.
- 17 Regionaal Archief Tilburg (RAT). Archief gemeentebestuur Dongen 954 nrs. 2321/2323.
- 18 Delpher; Het Katholieke Volk, 17-03-1910.
- 19 Delpher; Dagblad van Noord-Brabant, 20 juni 1904.
- 20 Regionaal Archief Tilburg (RAT). Notulen gemeenteraad Dongen, oktober 1902.